

บทที่ 2

แนวคิดทางการจัดการศึกษา

แนวคิดพื้นฐานของการศึกษา

ข้อสงสัยของการกำเนิดของมนุษย์นั้นอาจยังไม่ยุติ การตั้งสมมติฐานหรือทฤษฎีต่าง ๆ เช่น ทฤษฎีวิวัฒนาการของชาลส์ โรเบิร์ต ดาร์วิน (Charles Robert Darwin) หรือการกำเนิดมนุษย์คนแรกที่ชื่อ “อาดัม” ตามหลักความเชื่อทางศาสนาคริสต์และอิสลาม แต่นักปรัชญาทางการศึกษา ไม่ว่ากลุ่มแนวคิดใด เช่น กลุ่มสัจนิยม (Realism) กลุ่มจิตนิยม (Idealism) และกลุ่มปฏิบัตินิยม (Pragmatism) ต่างก็เห็นพ้องว่ามนุษย์ทุกคนย่อมมีการเรียนรู้ นับตั้งแต่เกิดมนุษย์คนแรกก็เริ่มมีการเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ รอบตัว ทำความรู้จักสรรพสิ่งรอบตัว พยายามหาความเข้าใจความหมายของสิ่งนั้น เพื่อตอบสนองความอยากรู้อยากเห็น เป็นการสั่งสมความรู้ความเข้าใจจนสามารถนำมาแก้ปัญหาในการดำรงชีวิตได้ ทำให้ตนเองและกลุ่มของตนอยู่รอดได้ เช่น การรู้จักใช้เครื่องมือ เครื่องทุ่นแรง ในการล่าสัตว์หาอาหาร ไปจนถึงการสร้างสิ่งอำนวยความสะดวกมากมายที่พบเห็นปัจจุบัน การสะสมประสบการณ์และความรู้ของมนุษย์นั้น จึงถูกมองว่าเป็นสัตว์ที่มีความเฉลียวฉลาดและสามารถยกระดับตัวเองว่าดีกว่าประเสริฐกว่าสัตว์ชนิดอื่นๆ การที่มนุษย์มีความรู้ความฉลาดมากขึ้นก็ด้วยวิธีการอาศัยให้การศึกษา มีการถ่ายทอดประสบการณ์ของตนที่ได้เรียนรู้แล้วให้กับคนของตน ซึ่งเป็นการหลีกเลี่ยงการลองผิดลองถูกซ้ำซาก แต่กลับนำความรู้ที่พัฒนามาพัฒนาต่อให้ชีวิตความเป็นอยู่ดีขึ้น อย่างไรก็ตาม ความผิดพลาดก็ยังเกิดขึ้นและอาจเป็นความผิดพลาดที่ยิ่งใหญ่พอ ๆ กับการกระทำที่ถูกต้อง การที่มนุษย์คิดค้นยานอวกาศเพื่อออกสำรวจนอกโลกได้สำเร็จแต่ก็ต้องได้รับความเสียหายอย่างใหญ่หลวงจากการระเบิดอย่างไม่คาดคิด ดังเช่น กระสวยอวกาศชาเลนเจอร์ (Challenger) ขององค์การบริหารการบินอวกาศสหรัฐอเมริกา(NASA) ที่ประสบอุบัติเหตุบนท้องฟ้า ขณะทยานสู่ชั้นบรรยากาศได้ไม่นาน ดังนั้นจึงเป็นบทเรียนของมนุษย์ที่จะต้องหาวิธีแก้ปัญหาใหม่ ๆ ใหม่ๆ ที่สิ้นสุด (บุรุษย์ ศิริมหาสาร, 2546, หน้า 64-78, วิจิตร ศรีสะอ้าน, 2523, หน้า 121 และ อิมรอน มะกุดี, 2536, หน้า 3)

วิจิตร ศรีสะอ้าน(2523, หน้า 15)ได้กล่าวไว้ว่า “การศึกษาเป็นกระบวนการที่มีความจำเป็นต่อเนื่องและต้องแก้ไขปรับปรุงอยู่เป็นนิรันดร์” ในขณะที่จอห์น ดิวอี้(อ้างถึงใน อัครพงษ์ สัจจวาทิต, 2546, หน้า 26-27) ได้ให้ความหมายของการศึกษาไว้ว่า “การศึกษาคือความเจริญงอกงาม

พัฒนาการหรือความต่อเนื่องของประสบการณ์สร้างสรรค์” แนวความคิดทางการศึกษาดังกล่าวดูเหมือนจะมีอิทธิพลต่อทิศทางการจัดการศึกษาของประเทศไทยอยู่ไม่น้อย ตัวอย่างเช่น พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2545 มาตรา 4 ได้ให้ความหมายของการศึกษาว่า “กระบวนการเรียนรู้เพื่อความเจริญงอกงามของบุคคลและสังคม โดยถ่ายทอดความรู้การฝึก การอบรม การสืบสานทางวัฒนธรรม การสร้างสรรค์จรรโลงความก้าวหน้าทางวิชาการ การสร้างองค์ความรู้อันเกิดจากการจัดสภาพแวดล้อม สังคมการเรียนรู้และปัจจัยเกื้อหนุนให้บุคคลเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต”

นอกจากนี้ ในมุมมองทางปรัชญาการศึกษาไม่ว่าจะเป็นกลุ่มปรัชญาแนวคิดทางตะวันตก 3 กลุ่มใหญ่ ได้แก่ กลุ่มสัจนิยม (Realism) กลุ่มจิตนิยม (Idealism) และกลุ่มปฏิบัตินิยม (Pragmatism) หรือกลุ่มแนวคิดทางตะวันออกซึ่งแตกแขนงออกไปมากมายทั้งแนวคิดแบบอินเดีย แบบจีนและแบบตะวันออกกลาง แนวปรัชญาทั้งในกลุ่มตะวันตกและกลุ่มตะวันออกจะมีอัตลักษณ์เฉพาะของตน การมองประเด็นปัญหาเรื่องความจริง (Truth) เป็นประเด็นปัญหาสำคัญของนักปรัชญาตะวันตก ในขณะที่ทางตะวันออกสนใจที่จะแยกแยะว่าอะไรเป็นความจริง (The truth) อะไรเป็นความเท็จ (The falsity) แต่ทั้งปรัชญาตะวันตกและตะวันออกต่างยืนยันว่ากระบวนการหาความจริงของมนุษย์มีลักษณะพิเศษที่ต่างจากสัตว์ทั่วไป เนื่องจากมนุษย์มีสติปัญญา ดังนั้น การรู้ความจริงของมนุษย์จึงมีลักษณะเป็นการรู้ตัว (รู้ว่าตนรู้) หรือที่นักปรัชญาตะวันตกมักใช้คำว่า "ความสำนึกรู้" (Consciousness) หรือ "การตระหนักรู้" (Awareness) อันเป็นลักษณะพื้นฐานของกระบวนการรู้ความจริงของมนุษย์ อย่างไรก็ตาม ปัญหาเกี่ยวกับความจริงของปรัชญาตะวันตกและตะวันออกต่างมีลักษณะเฉพาะที่สอดคล้องกับจุดเน้นของตน กล่าวคือคุณลักษณะของทฤษฎีความรู้ตามแนวปรัชญาตะวันตก คือการรู้ความจริงเพื่อตอบปัญหาที่สงสัยมุ่งแสวงหาความจริงหรือข้อเท็จจริงเพียงอย่างเดียวโดยไม่พยายามที่จะปฏิบัติตนเพื่อให้เข้าถึงความจริงที่ได้แสวงหาพบแล้วส่วนใหญ่ แนวคิดทางตะวันตกมักจะแยกส่วนกับศาสนาส่วนคุณลักษณะของทฤษฎีความรู้ตามแนวปรัชญาตะวันออก คือการรู้ความจริงเพื่อการบรรลุถึงความเป็นจริงทุก ๆ ลัทธิถือว่าปรัชญานั้น เป็นสิ่งจำเป็นในการดำเนินชีวิต และทุก ๆ ลัทธิเพาะปลูกปรัชญาขึ้นมาก็เพื่อให้เราเข้าใจว่า เราควรจะทำชีวิตของเราให้ดีที่สุดได้อย่างไรและปรัชญานั้นใช้ให้เป็นประโยชน์แก่คนเราได้อย่างไร กล่าวคือ เป็นคำสอนให้ปฏิบัติปรัชญาอินเดียไม่เช่นนั้นความรู้อย่างเดียว หากเพื่อส่งเสริมให้รู้เพื่อนำไปปฏิบัติ เน้นหลักปฏิบัติ เพราะจุดหมายสูงสุดของปรัชญา คือ การรู้แจ้งในตัวตน (Self-realization) (สุนทร ธีร์มี, 2521, หน้า 2-3, อินตา ศิริวรรณ, 2544, หน้า 47-48)

อุดมมุ่งหมายของการศึกษา

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2545 มาตรา 6 ได้กล่าวถึงความมุ่งหมายของการศึกษาแห่งชาติว่า“การจัดการศึกษาต้องเป็นไปเพื่อพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้และคุณธรรมมีจริยธรรมและวัฒนธรรมในการดำรงชีวิตสามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข”

มาตราดังกล่าว มุ่งหวังให้คนไทยมีชีวิตที่สมบูรณ์และสังคมไทยที่ดียิ่งก็คือมีชีวิตที่ดีเก่งและมีความสุขเป็นสังคมที่ดีงามมีคุณภาพสังคมแห่งภูมิปัญญาและการเรียนรู้รวมทั้งสังคมสมานฉันท์และเอื้ออาทรต่อกันดังนั้นคำว่า“คนดี” จึงหมายถึง คนที่ดำเนินชีวิตอย่างมีคุณภาพมีจิตใจที่ดีงามมีคุณธรรมจริยธรรมมีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ทั้งด้านจิตใจและพฤติกรรมที่แสดงออกเช่นมีวินัยประหยัดมีความเอื้อเฟื้อเกื้อกูลมีเหตุผลรู้หน้าที่ซื่อสัตย์ پاکเพียรขยันใฝ่รู้ใฝ่เรียนตลอดชีวิตรักประเทศรักชาติมีจิตใจเป็นประชาธิปไตยเคารพความคิดเห็นและสิทธิของผู้อื่นมีความเสียสละรักษาสิ่งแวดล้อมสามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข ส่วน “คนที่เก่ง”คือคนที่มีสมรรถภาพสูงในการดำเนินชีวิตโดยมีความสามารถด้านใดด้านหนึ่งหรือรอบด้านหรือความสามารถพิเศษเฉพาะทางเช่นทักษะและกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ความสามารถทางด้านคณิตศาสตร์มีความคิดสร้างสรรค์มีความสามารถทางภาษาศิลปะดนตรีกีฬาภาวะผู้นำควบคุมตนเองได้เป็นต้นเป็นคนทันสมัยทันเหตุการณ์ทันโลกทันเทคโนโลยีสามารถใช้สติและปัญญาในการเผชิญและพิชิตปัญหาพัฒนาตนเองได้ตามศักยภาพและทำประโยชน์ให้เกิดแก่ตนสังคมและประเทศชาติได้และ “คนมีความสุข”คือคนที่มีสุขภาพดีทั้งกายและจิตเป็นคนร่าเริงแจ่มใสร่างกายแข็งแรงจิตใจเข้มแข็งมีมนุษย์สัมพันธ์มีความรักต่อทุกสรรพสิ่งมีอิสรภาพปลอดพ้นจากการตกเป็นทาสของอบายมุขได้ทำในสิ่งที่ตนสนใจตามความต้องการสามารถเรียนรู้เพื่อความจริงบรรลุความดีความงามมีความภาคภูมิใจในความเป็นไทยและสามารถดำรงชีวิตอย่างพอเพียงร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างมีคุณภาพ(พนม พงษ์ไพบูลย์,2545,สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2545, หน้า 6-7 และสำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา, 2554 ,หน้า 63)

สังคมคุณภาพมุ่งมั่นที่จะสร้างและพัฒนาให้คนไทยทุกคนมีโอกาสมีความเสมอภาคและสามารถพัฒนาตนเองเต็มตามศักยภาพเพื่อเป็นคนดีคนเก่งและคนมีความสุขเป็นสังคมที่มีการพัฒนาอย่างสมดุลกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมภายใต้แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงที่สามารถเชื่อมโยงเข้าสู่สังคมเศรษฐกิจฐานความรู้ได้อย่างเหมาะสมรักษาและฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้เป็นการพัฒนาอย่างยั่งยืนและสมดุลมีชีวิตอยู่ร่วมกับธรรมชาติได้อย่างกลมกลืนและเกื้อกูลสังคมคุณภาพต้องเป็นสังคมซึ่งส่งเสริม“ธรรมรัฐ” และ “สังคมประชาธิปไตย” ซึ่งทุกคนสามารถเข้าถึงบริการพื้นฐานทางเศรษฐกิจและสังคมอย่างทั่วถึงและ

เป็นธรรมมีระบบการเมืองการปกครองที่เปิดกว้างโปร่งใสและอำนวยให้เกิดการมีส่วนร่วมของประชาชนในการกำหนดและตัดสินใจในกิจกรรมการเมืองและกิจกรรมสาธารณะที่เกี่ยวข้องกับตนเองและชุมชนท้องถิ่น สังคมแห่งภูมิปัญญาและการเรียนรู้เป็นการสร้างโอกาสให้คนไทยทุกคนมีการเรียนรู้ตลอดชีวิตปรับปรุงเปลี่ยนแปลงให้ก้าวทันกับโลกยุคข้อมูลข่าวสารและวิทยาการสมัยใหม่มีการแสวงหาความรู้ด้วยตนเองให้ทุกองค์กรและทุกส่วนในสังคมมีความใฝ่รู้พร้อมที่จะเรียนรู้อยู่เสมอมุ่งให้บุคคลครอบครัวชุมชนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นองค์กรชุมชนองค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพสถาบันศาสนาสถานประกอบการและสถาบันสังคมอื่นซึ่งสนับสนุนหรือจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานเป็นส่วนหนึ่งของการเรียนรู้เพื่อพัฒนาสังคมให้เป็นสังคมแห่งภูมิปัญญาและการเรียนรู้สังคมแห่งความสามัคคีและเอื้ออาทรเป็นสังคมที่มุ่งฟื้นฟูสืบสานและธำรงไว้ซึ่งคุณค่าเอกลักษณ์ศิลปะและวัฒนธรรมของไทยช่วยเหลือเกื้อกูลรักษาไว้ซึ่งสถาบันครอบครัวมีการพัฒนาเครือข่ายชุมชนให้เข้มแข็งสร้างจิตสำนึกแห่งความเป็นไทยให้มากยิ่งขึ้นมีเจตคติและค่านิยมที่คำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวมให้ความสำคัญกับการดูแลผู้ด้อยโอกาสทางสังคมและคนยากจน คำนึงถึงศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์มีความยุติธรรมและความเสมอภาคทั่วหน้ากันดังนั้นจึงพอสรุปได้ว่าการจัดการศึกษามีจุดมุ่งหมายและวัตถุประสงค์โดยยึดหลักว่าผู้เรียนทุกคนมีความรู้ความสามารถในการพัฒนาตนเองได้กระบวนการจัดการศึกษาต้องส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาตามธรรมชาติและเต็มศักยภาพมีความรู้เรื่องเกี่ยวกับตนเองและความสัมพันธ์ของตนเองกับสังคม ความรู้ทักษะด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีด้านศาสนาศิลปะวัฒนธรรมการกีฬาภูมิปัญญาไทย และการประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาความรู้และทักษะด้านคณิตศาสตร์ภาษามีทักษะในการประกอบอาชีพ และการดำรงชีวิตอย่างมีความสุข(รุ่ง แก้วแดง, 2544, หน้า 61-63 และสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2545, หน้า 5-7)

การปฏิรูปการศึกษา

ทิศทางของการพัฒนาประเทศ มีความเกี่ยวข้องกับคนหรือประชากรของประเทศอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ หากประเทศไทยมีทรัพยากรบุคคลที่มีคุณภาพเป็นจำนวนมาก ก็จะสามารถผลักดันให้สังคมทุกภาคส่วนขับเคลื่อนไปข้างหน้าอย่างง่ายดาย ดังนั้นการยกระดับให้ประชากรเป็นทรัพยากรที่มีค่าและคุณภาพนั้นจะต้องวางพื้นฐานของการศึกษาให้ทันต่อยุคสมัยที่เปลี่ยนแปลงอย่างไม่มีวันหยุดนิ่ง หากคุณภาพของประชากรของประเทศไม่ได้รับการยกระดับ ไม่ได้รับการพัฒนาให้สูงขึ้นแล้วประเทศไทยของเราจะไม่สามารถพัฒนาเท่าเทียมหรือแม้แต่วิ่งตามประเทศอื่นๆจะทำให้ยากถ้าเราไม่ยกระดับประชากรของประเทศให้สูงขึ้นประเทศไทยจะเสียเปรียบมากในประชาคมโลกซึ่ง พนม พงษ์ไพบูลย์(2543, หน้า 1) กล่าวว่า “เราก็มองเห็นชัดเจนว่าเรามีปัญหาทาง

เศรษฐกิจเพราะว่าคนของเรายังไม่สามารถจะคิดสามารถที่จะทำงานได้เหมือนคนต่างประเทศ เราต้องไปพึ่งพาอาศัยเขาตลอดเวลาคนอื่นเขาก็อย่างไรเราก็ตามไม่ทัน นอกจากนั้นถ้าเราไม่เร่งรีบพัฒนาคนในชาติทางด้านสังคมเราก็จะขาดทุน สังคมภายนอกก็จะเข้ามามีอิทธิพลต่อสังคมไทยต่อวัฒนธรรมไทย...” โลกยุคปัจจุบันเป็นโลกที่ระบบสื่อสาร ไร้พรมแดน สื่อมวลชนต่าง ๆ วิทยุ โทรทัศน์ แม้แต่ อินเทอร์เน็ต(Internet) สืบค้นอย่างเข้ามาหาตัวเรา คืบข้าง เลวบ้างถ้าคนของเราไม่มีการศึกษาที่ดีพอเราก็จะได้รับข้อมูลข่าวสารที่ไม่ดีแล้วก็ชักจูงเราไปในทางที่เสีย ลงไปในทางที่ผิด อิทธิพลสื่อสมัยใหม่นี้ร้ายแรงมาก

นอกจากนี้“หัวใจของพระราชบัญญัติการศึกษาหรือหัวใจของการปฏิรูปการศึกษาตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาตินั้นอยู่ที่การยกระดับคุณภาพประชากรของประเทศให้สูงขึ้น” ส่วนธนาคารกสิกรไทย (2539) กล่าวไว้ในโครงการศึกษาไทยยุคโลกาภิวัตน์ว่า“หัวใจของการปฏิรูปการศึกษาอยู่ที่ ‘การปฏิรูปความคิด’ ที่เน้นว่าการศึกษาเป็นกระบวนการพัฒนาของคนอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต”

การปฏิรูปการศึกษา ไม่ใช่มีเพียงแค่หน่วยงานที่รับผิดชอบจัดการศึกษาโดยตรงของภาครัฐ เท่านั้นที่ต้องรับภาระในการจัดการหากแต่สถาบันต่างๆ ในสังคมนับตั้งแต่สถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษา สถาบันศาสนา ชุมชน สื่อมวลชนองค์กรเอกชน ฯลฯ ต่างต้องร่วมปฏิรูปการศึกษา ด้วยเช่นกันซึ่งประเด็นหลักที่กล่าวถึงกันมากที่จะต้องปฏิรูปมี 2 ส่วนคือการปฏิรูปกระบวนการเรียนรู้ที่เน้นการวางรากฐานพัฒนาการของชีวิตการพัฒนาความรู้ทักษะพื้นฐานการพัฒนาสมรรถนะเพื่อการก้าวหน้าทันโลกและการเรียนรู้ตลอดชีวิตและการปฏิรูประบบการจัดการซึ่งมีข้อเสนอให้ปฏิรูปการจัดรูปแบบการบริหารจัดการศึกษา โดยกลุ่มสถานศึกษาและชุมชนการระดมความร่วมมือจากภาคเอกชนเพื่อจัดการศึกษาอาชีพการรื้อปรับระบบอุดมศึกษาการตรวจสอบเฉพาะการประกันคุณภาพการศึกษาและการระดมทรัพยากรและสรรพกำลัง(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน, 2546, หน้า 1-5 และ สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2554, หน้า 31)

ในการปฏิรูปการศึกษาเพื่อยกระดับคุณภาพการศึกษาของคนไทย จึงมีคำถามตามมาว่าเราจะยกระดับคุณภาพให้สูงขึ้นในเรื่องอะไร ขณะนี้ความคิดที่มองเห็นสอดคล้องตรงกันก็คือคนในประเทศต่อไปนี้จะต้องมีคุณสมบัติหลาย ๆ ด้านจึงจะพาประเทศให้อยู่รอดปลอดภัยไปได้ กล่าวคือ ด้านแรก ประชาชนคนไทยจะต้องเป็นคนเก่งคนแกร่งคือคนมีความรู้ ความรู้ก็ต้องเป็นความรู้หลาย ๆ ด้าน เป็นความรู้ที่ทันสมัยทันเหตุการณ์ ในขณะที่โลกอยู่ในยุคแห่งวิทยาศาสตร์เทคโนโลยี ก็ต้องมีความรู้ทางด้านวิทยาการต่าง ๆ ของวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ยกตัวอย่าง เช่น เขารู้เรื่องคอมพิวเตอร์เราก็ต้องรู้เรื่องคอมพิวเตอร์ ต้องใช้คอมพิวเตอร์เป็น ต้องมีความรู้ความสามารถในการ

ใช้คอมพิวเตอร์ อีกด้านหนึ่งเราต้องการคนดีของประเทศเพื่อแก้ปัญหาสังคมที่ซับซ้อนวุ่นวายอยู่ในขณะนี้ปัญหาของคนคืออยู่ที่ว่าเรามีคนดีมากหรือน้อยในสังคม หากสังคมของเรา มีแต่คนที่มีความคุณธรรม มีจริยธรรม สังคมก็เป็นสุขสังคมก็สงบ นอกจากสังคมเป็นสุขมีความสงบแล้ว คนก็จะมาช่วยเหลือกันร่วมมือกันคนร่วมมือกันสังคมก็เจริญก้าวหน้ายิ่งถ้ามีคนเก่งมาช่วยเหลือก็ยิ่งทำให้สังคมมีความเจริญองกงามประเทศไทยของเราก็จะเจริญองกงามไปด้วย ดังนั้นการจัดระบบการศึกษาจึงต้องเป็นระบบการศึกษาที่มีทั้งเรื่องของคุณธรรมและความรู้ แต่ระบบการศึกษานั้นเป็นระบบใหญ่ที่เกี่ยวข้องกับชีวิต จิตใจ เศรษฐกิจ ครอบครัว สังคม สิ่งแวดล้อม วัฒนธรรมธรรม และสุขภาพ จึงต้องให้ความร่วมมือกันทุกฝ่าย จึงจะสามารถยกระดับการศึกษาของไทยได้(พนม พงษ์ไพบูลย์,2543และประเวศ วะสี, 2550,หน้า 1)

การจัดการศึกษาของประเทศไทย มีวิวัฒนาการมาอย่างต่อเนื่อง นับตั้งแต่ยุคก่อนมีระบบโรงเรียน ยุคก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครองและยุคหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง จนกระทั่งปัจจุบัน กระทรวงศึกษาธิการ ได้เริ่มดำเนินการเพื่อการปฏิรูปการศึกษา มาตั้งแต่ปีการศึกษา 2539 โดยได้กำหนดขอบข่ายของการปฏิรูปการศึกษาเพื่อปรับปรุงการดำเนินงานทางการศึกษา และเพื่อแก้ไขปัญหาและอุปสรรคที่มีอยู่เดิมให้เบาบางลงหรือหมดไปรวมทั้งเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษาให้บรรลุจุดมุ่งหมายตามที่ต้องการและยกระดับคุณภาพมาตรฐานการศึกษาให้สูงขึ้น มีศักยภาพในการพัฒนาตนเองให้มีคุณภาพชีวิตที่ดี และพัฒนาประเทศชาติอยู่ในสังคมโลกอย่างเป็นสุข โดยกำหนดแนวทางการปฏิรูปการศึกษาใน 4 ด้านคือการปฏิรูปโรงเรียนและสถานศึกษา การปฏิรูปครูและบุคลากรทางการศึกษาการปฏิรูปหลักสูตรและกระบวนการเรียนการสอนและการปฏิรูประบบบริหารการศึกษา ซึ่งต่อมา จากการประกาศใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 ได้ระบุนให้มีการจัดทำกฎหมายเกี่ยวกับการศึกษาขึ้น และกระทรวงศึกษาธิการได้เสนอร่างพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติที่มีการกำหนดหมวดว่าด้วยการปฏิรูปการศึกษาไว้ประกอบด้วยคุณภาพการศึกษาของคน ซึ่งถือว่าเป็นผลผลิตของระบบการศึกษาที่ยังไม่ตรงกับความคาดหวังทำให้คนไทยไม่สามารถก้าวเข้าสู่การแข่งขันในระดับโลกได้กระทรวงศึกษาธิการในฐานะหน่วยงานหลักที่จะดำเนินการปฏิรูปการศึกษาจึงได้ดำเนินการเพื่อการปฏิรูปการศึกษาโดยได้กำหนดขอบข่ายของการปฏิรูปการศึกษาให้สอดคล้องตามเจตนารมณ์และเพื่อรองรับการดำเนินงานตามแนวทางที่กำหนดไว้ในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติให้เกิดผลในทางปฏิบัติตลอดจนเพื่อเตรียมเยาวชนของชาติให้มีความรู้ความสามารถได้มาตรฐานสูงเหมาะสมกับความต้องการของสังคมในยุคโลกาภิวัตน์

ในการปฏิรูปการศึกษาในทศวรรษแรก(พ.ศ.2542-2551)กระทรวงศึกษาธิการ มีนโยบายสำคัญที่ปฏิรูปการศึกษา 4 ด้าน คือ ด้านโรงเรียนและสถานศึกษา ด้านครูและบุคลากรทางการศึกษา

ด้านหลักสูตรและกระบวนการเรียนการสอน และด้านระบบการบริหารการศึกษา โดยมีรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงศึกษาธิการ 3 คน คอยดูแล กำกับติดตามอย่างใกล้ชิด เพื่อให้เกิดผลในทางปฏิบัติ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2542) ซึ่งมีการเสนอยุทธศาสตร์การปฏิรูปการศึกษาให้มีประสิทธิภาพ พอสรุปได้ดังนี้

1. ปฏิรูประบบการเรียนการสอนมุ่งยกระดับคุณภาพและการคัดเลือกนักเรียน โดยไม่มีผู้แพ้ปฏิรูปการเรียนการสอนและหลักสูตรมุ่งคิดเป็นทำเป็นมีวินัยมีวิถีประชาธิปไตยรู้จักความเป็นไทยรู้จักเพื่อนบ้านและโลก รู้ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ ให้มีความรู้ด้านการจัดการมุ่งพัฒนาคนในด้านสติปัญญาทักษะอารมณ์สังคมให้มีสุนทรียด้านศิลปะด้านใดด้านหนึ่งอีกทั้งมีสุขภาพอนามัยดีทั้งทางร่างกายและจิตใจปฏิรูปการเรียนการสอนภาษาไทยภาษาอังกฤษภาษาต่างประเทศขยายการศึกษาให้ทุกคนได้มีโอกาสเรียน 9 ปีเป็นอย่างน้อยภายใน 5 ปีและขยายเป็น 12 ปีภายใน 15 ปีให้ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนกำหนดหลักสูตรและพัฒนาวิถีชีวิตสังคมและสิ่งแวดล้อมให้ดีขึ้นปรับปรุงระบบการวัดผลประเมินผลและการคัดเลือกทุกระดับ ไม่มีการแพ้คัดออกจัดให้เรียนตามความถนัด

2. เร่งรัดขยายโอกาสทางการศึกษาฝึกอบรมให้แก่ปวงชน โดยเฉพาะวัยทำงานมุ่งขยายโอกาสการศึกษาฝึกอบรมทักษะและอาชีพให้ความรู้ด้านครอบครัวแก่พ่อแม่และสมาชิกในครอบครัวในการดูแลสนับสนุนธุรกิจเอกชนในการฝึกอบรมความรู้และทักษะแก่ลูกจ้างส่งเสริมและสนับสนุนองค์กรเอกชนสาธารณะประโยชน์ให้ช่วยด้านการศึกษาโดยเฉพาะแก่ผู้ด้อยโอกาสในด้านต่าง ๆ ขยายและกระจายการศึกษานอกโรงเรียนให้กว้างขวางใช้เทคโนโลยีด้านต่าง ๆ รวมทั้งเทคโนโลยีสารสนเทศทันสมัยเพื่อการศึกษาส่งเสริมสนับสนุนให้มวลชนมีบทบาททางการศึกษามากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะในการเสริมสร้างวัฒนธรรมและค่านิยมที่ดีงาม

3. สนับสนุนการเรียนรู้และเสริมสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ของชุมชนมุ่งยกระดับคุณภาพชีวิตส่งเสริมประชาธิปไตยพื้นฐานสนับสนุนผู้นำชาวบ้านและปราชญ์ชาวบ้านที่จัดการเรียนรู้เพื่อความอยู่รอดการพึ่งตนเองในการทำมหากินยกระดับคุณภาพชีวิตครอบครัวชุมชนและสิ่งแวดล้อมสนับสนุนความเข้มแข็งของชุมชนอันเป็นประชาธิปไตยระดับพื้นฐานสนับสนุนการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้และแลกเปลี่ยนประสบการณ์ของกลุ่มผู้นำชาวบ้านเพื่อมุ่งแก้ปัญหาาร่วมกันเรียนรู้ร่วมกันมุ่งสร้างความเข้มแข็งของชุมชนและเครือข่ายโดยผู้นำชาวบ้านเป็นผู้ริเริ่มและรัฐเป็นผู้สนับสนุนเสริมสร้างประชาธิปไตยสนับสนุนการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ระหว่างชุมชนชนบทกับชุมชนในเมืองในด้านต่างๆ เช่น การอาชีพการสนับสนุนซึ่งกันและกันในการค้าขายการส่งเสริมวัฒนธรรมและการรักษาสิ่งแวดล้อมสนับสนุนการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและสื่อมวลชนเพื่อสนับสนุนการสร้างการเรียนรู้และเสริมสร้างเครือข่ายการเรียนรู้

4. ปฏิรูประบบการผลิตการพัฒนาการจัดการครูอาจารย์มุ่งพัฒนาคุณภาพครูหรือปรับระบบอุดมศึกษาให้มีเอกภาพด้านนโยบาย ปรับระบบอุดมศึกษาโดยให้ระดับต่างๆ ได้แก่มหาวิทยาลัยและสถาบันอุดมศึกษาเฉพาะทางมุ่งคุณภาพสูงวิทยาลัยการจัดการศึกษาระดับปริญญาตรีมุ่งกระจายโอกาสและวิทยาลัยชุมชนอาจเป็นสาขามหาวิทยาลัยหรือวิทยาลัยมุ่งจัดการศึกษาอาชีพระดับอนุปริญญาและการอบรมระยะสั้นเพื่อการอาชีพหรือปรับระบบบริหารภายในให้อิสระคล่องตัวมีประสิทธิภาพ โดยรัฐจัดสรรเงินงบประมาณหมวดเงินอุดหนุนทั่วไปส่งเสริมและสนับสนุนอุดมศึกษาเอกชนลดการควบคุมแต่มีมาตรการดูแลคุณภาพสนับสนุนการเชื่อมโยงการวิจัยและพัฒนาการฝึกอบรมและบริการวิชาการระหว่างสถาบันอุดมศึกษากับธุรกิจเอกชนอุตสาหกรรมและบริการ

5. ปฏิรูปการอุดมศึกษากระดับคุณภาพและการจัดการปรับระบบอุดมศึกษาให้มีเอกภาพทางนโยบายปรับระบบอุดมศึกษาให้มีระดับต่าง ๆ ได้แก่มหาวิทยาลัยและสถาบันอุดมศึกษาเฉพาะทางมุ่งคุณภาพสูงวิทยาลัยการจัดการศึกษาระดับปริญญาตรีมุ่งกระจายโอกาสและวิทยาลัยชุมชนอาจเป็นสาขามหาวิทยาลัยหรือวิทยาลัยมุ่งจัดการศึกษาอาชีพระดับอนุปริญญาและการอบรมระยะสั้นเพื่อการอาชีพหรือปรับระบบบริหารภายในให้อิสระคล่องตัวมีประสิทธิภาพ โดยรัฐจัดสรรเงินงบประมาณหมวดเงินอุดหนุนทั่วไปส่งเสริมและสนับสนุนอุดมศึกษาเอกชนลดการควบคุมแต่มีมาตรการดูแลคุณภาพสนับสนุนการเชื่อมโยงการวิจัยพัฒนาการฝึกอบรมและการบริการวิชาการระหว่างสถาบันอุดมศึกษากับธุรกิจเอกชนอุตสาหกรรมและบริการ

6. เร่งรัดสร้างกำลังคนทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยียกระดับคุณภาพและปริมาณเพื่อสร้างสมรรถนะในการแข่งขันของชาติส่งเสริมและสนับสนุนภาคเอกชนฝึกและอบรมแรงงานให้มีฝีมือรวมทั้งให้การศึกษาพื้นฐานเทียบเท่ามัธยมศึกษาปีที่ 3 ภายใน 5 ปีและมัธยมศึกษาปีที่ 6 ภายใน 15 ปีส่งเสริมและสนับสนุนให้ภาคเอกชนและองค์กรสาธารณประโยชน์ขยายการฝึกอบรมด้านคอมพิวเตอร์ด้านการซ่อมบำรุงและการทำโปรแกรมคอมพิวเตอร์ให้กว้างขวางเร่งผลิตครูอาจารย์วิทยาศาสตร์และคณิตศาสตร์รวมทั้งสาขาที่ขาดแคลนอื่น ๆ ฝึกกำลังระหว่างมหาวิทยาลัยจัดการศึกษาระดับปริญญาโทและเอกโดยสนับสนุนเฉพาะบางแห่งที่มีความสามารถที่เข้าซ้อนกันน้อยที่สุดจัดให้มีคุณภาพสูงเพียงไม่กี่แห่งในสิบปีและเพื่อผลิตอาจารย์และนักวิจัยโดยเน้นคณิตศาสตร์วิทยาศาสตร์พื้นฐานวิศวกรรมศาสตร์และเทคโนโลยี

7. ระดมสรรพกำลังเพื่อการศึกษาอย่างกว้างขวางมุ่งจัดการศึกษาให้กว้างขวางและทั่วถึงเป็นธรรมอีกทั้งให้ทุกส่วนของสังคมส่งเสริมการศึกษาจัดสรรทุนให้ผู้ยากไร้และด้อยโอกาสให้กว้างขวางส่งเสริมให้ทุกส่วนในสังคมช่วยเสริมและช่วยจัดการศึกษานอกโรงเรียนในลักษณะต่างๆ ให้หลากหลายรวมทั้งการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศเสริมการเรียนการสอนการเรียนรู้ทางไกลสอง

ทางที่โต้ตอบกันได้เพิ่มการจัดงบประมาณเพื่อการศึกษาผ่อนคลายวิธีการงบประมาณให้สถานศึกษาใช้เงินได้คล่องตัวมีประสิทธิภาพ(สมาคมนักเรียนทุนรัฐบาลไทย, 2541, หน้า 110-116)

อย่างไรก็ตามมีข้อถกเถียงกันในความสำเร็จของการปฏิรูปการศึกษาในระยะแรกอย่างกว้างขวาง ทั้งในจุดเด่น โดยเฉพาะการปรับระบบการบริหารในเชิงโครงสร้าง แต่ในส่วนการจัดกระบวนการเรียนรู้ต่าง ๆ รวมทั้งคุณภาพครูยังเป็นที่จับตามองต่อไป ในขณะที่ ชงทอง จันทรางศุ (2552) แบ่งผลการปฏิรูปไว้ทั้งในด้านความสำเร็จเป็นระดับมาก ปานกลางและน้อย พอสรุปได้ดังนี้

ผลการปฏิรูปการศึกษาในช่วงปีการศึกษา 2540-2550มีทั้งความสำเร็จและล้มเหลว แต่ก็เห็นได้ชัดว่าการศึกษาไทยได้ปรับปรุงพัฒนาขึ้นมากเพียงแต่ยังดำเนินการไม่ตรงจุดในบางเรื่องเท่านั้น ที่ประสบความสำเร็จมาก คือ การขยายโอกาสทางการศึกษา 12 ปี และ 15 ปี การจัดการศึกษาสำหรับผู้ด้อยโอกาส ผู้พิการการศึกษาทางเลือก การจัดการศึกษาโดยครอบครัว โดยสถานประกอบการ โดยสถาบันศาสนา การเพิ่มงบประมาณเพื่อการศึกษา การมีระบบการประกันคุณภาพการศึกษาส่วนที่ประสบความสำเร็จปานกลาง คือ การปฏิรูปการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญการใช้แหล่งการเรียนรู้ ครูภูมิปัญญาไทยแต่ก็มีส่วนที่ยังล้มเหลว คือการผลิตและพัฒนาครู ผู้บริหารวิทยฐานะครูและผู้บริหารกับผลการเรียนของผู้เรียน ไม่สัมพันธ์กันสื่อและเทคโนโลยี

ในข้อเสนอการปฏิรูปการศึกษาในทศวรรษที่สอง (พ.ศ.2552-2561) สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา (2552, หน้า 5-9) ได้ดำเนินการติดตามและประเมินผลการปฏิรูปการศึกษาตั้งแต่ปี 2542 เป็นต้นมา พบปัญหาที่ต้องเร่งปรับปรุงแก้ไข พัฒนาและสานต่อ สรุปได้ดังนี้

ด้านการพัฒนาคุณภาพผู้เรียนและสถานศึกษาพบว่าสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ไม่ได้มาตรฐานตามเกณฑ์ประเมินของสมศ. รอบแรก ถึงร้อยละ 65 (จากสถานศึกษาสามหมื่นแห่งทั่วประเทศ)และต่อมามีการประเมินรอบสองอีก ก็ยังมีสถานศึกษาที่ต้องได้รับการพัฒนาอีก ถึงร้อยละ 20.3 สัมฤทธิ์ผลการเรียนของนักเรียนในวิชาหลัก มีค่าเฉลี่ยต่ำกว่าร้อยละ 50 ผู้สำเร็จอาชีวศึกษาและอุดมศึกษา มีความสามารถและสมรรถนะไม่สอดคล้องกับความต้องการของผู้ใช้และขาดทักษะความรู้พื้นฐานที่จำเป็น

ด้านการผลิตและพัฒนาครูอาจารย์ พบว่านโยบายจำกัดอัตราคนภาครัฐและมาตรการจูงใจให้ครูออกก่อนเกษียณ (ปี 2543-2549) มีผลให้วงการการศึกษาต้องสูญเสียอัตราครูไปถึง 53,948 อัตราบัณฑิตครุศาสตร์/ศึกษาศาสตร์ บางส่วนจบแล้วไม่เป็นครู อาจารย์ครูสอนไม่ตรงวุฒิขาดแคลนครูในบางพื้นที่ในอนาคตอีกประมาณ 5-10 ปีจะมีครูประจำการเกษียณมากกว่าร้อยละ 50 จำเป็นต้องมีการเตรียมวางแผนผลิตครูรองรับการคัดเลือกบุคคลมาเป็นครูพบว่าผู้เข้าเรียนคณะครุศาสตร์/ศึกษาศาสตร์ แม้จะมีจำนวนมากแต่ส่วนใหญ่มักจะเลือกเรียนไว้เป็นอันดับท้ายๆ เป็นความ

จำเป็นต้องเรียน ดังนั้นจึงไม่ได้คนเก่งและมีใจรักมาเป็นครูด้านการพัฒนาครูจากระบบการพัฒนาที่มีประสิทธิภาพต่อเนื่อง ขาดการดูแลเอาใจใส่

ด้านการเพิ่มประสิทธิภาพการบริหารและจัดการศึกษาและการส่งเสริมการมีส่วนร่วมรวมทั้งการกระจายอำนาจ พบว่าแม้จะมีกฎกระทรวงและหลักเกณฑ์และวิธีการการกระจายอำนาจ แต่หน่วยปฏิบัติยังไม่มีอิสระและความคล่องตัวในการบริหารงานและจัดการศึกษาเท่าที่ควร การจัดการศึกษาของเอกชนยังไม่การขยายตัวเท่าที่ควร สถานประกอบการและสถาบันต่างๆ มีส่วนร่วมจัดการศึกษาเพิ่มขึ้นแต่ยังมีสัดส่วนน้อยมาก

การเพิ่มโอกาสทางการศึกษาพบว่าท้องถิ่นไม่มีความพร้อมในการจัดการศึกษาปฐมวัยเด็กที่เข้าเรียนการศึกษาภาคบังคับออกกลางคันมากเด็กไม่นิยมเรียนอาชีวศึกษาทำให้บริการการศึกษาแก่ผู้ด้อยโอกาสยังไม่ทั่วถึงการจัดการศึกษาสำหรับเด็กที่มีความต้องการพิเศษ ยังไม่มีกลไกที่ชัดเจนขาดองค์ความรู้และเครื่องมือในการจัดการ

การผลิตและพัฒนากำลังคน พบว่าผู้สำเร็จอาชีวศึกษากว่าร้อยละ 70 ศึกษาต่อปริญญาตรี ทำให้ขาดแคลนกำลังคนระดับกลางอย่างต่อเนื่อง ผู้สำเร็จขาดความรู้และทักษะที่จำเป็นการผลิตคนด้านสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์เกินความต้องการทำให้บัณฑิตจบใหม่ตกงาน

ด้านการเงินเพื่อการศึกษา พบความด้อยประสิทธิภาพในการบริหารจัดการและการใช้ทรัพยากรเพื่อการศึกษาทั่วโลกของรัฐไม่เอื้อให้ทุกภาคส่วนของสังคมเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการศึกษาและระดมทรัพยากรเพื่อการศึกษาได้อย่างมีประสิทธิภาพการจัดสรรงบประมาณตามความต้องการปัจจัยการผลิตไม่สัมพันธ์กับผลผลิตการบริหารภายใต้ภาวะเบียดทางราชการที่มีความตึงตัวสูงทำให้สถานศึกษาขาดแรงจูงใจในการพัฒนาประสิทธิภาพการบริหารจัดการเพื่อการแข่งขัน

ด้านเทคโนโลยีเพื่อการศึกษาพบว่ามีปัญหาการดำเนินการเนื่องมาจากขาดการพัฒนาเนื้อหาผ่านสื่อที่มีคุณภาพขาดการพัฒนาการเรียนการสอนและการพัฒนาผู้สอนครูและนักเรียนนำความรู้ด้านเทคโนโลยีเพื่อการศึกษาไปใช้ในกระบวนการเรียนการสอนและการเรียนรู้ด้วยตนเอง น้อยสถานศึกษามีจำนวนคอมพิวเตอร์และอุปกรณ์ไม่เพียงพอ

ด้านกฎหมายการศึกษา พบว่ากฎหมายการศึกษาอยู่ระหว่างดำเนินการหลายฉบับกฎหมายการศึกษาที่มีผลใช้บังคับแล้วยังไม่สามารถบังคับได้อย่างมีประสิทธิภาพการบริหารจัดการศึกษาบางเรื่องยังขาดกฎหมายรองรับหน่วยงานส่วนกลางบังคับใช้กฎหมายการศึกษาโดยเน้นโครงสร้างองค์กรมากกว่าการปฏิรูปคุณภาพการเรียนการสอน

ด้านการศึกษาดลอดชีวิต พบว่าการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย ยังขาดเนื้อหาและวิธีการที่เหมาะสมขาดการปรับปรุงกฎระเบียบที่จะเอื้ออำนวยให้ผู้เรียนสามารถเรียนรู้ด้วยตนเองการศึกษาดลอดชีวิตยังไม่เป็นวิถีชีวิตของคนในชาติ

ในภาพรวมประเด็นเรื่องการปฏิรูปการศึกษามักมุ่งไปที่การปฏิรูปการบริหารการศึกษา เช่น การกระจายอำนาจให้ท้องถิ่นจัดการตนเอง ให้โรงเรียนเป็นนิติบุคคล การแบ่งให้เป็นเขตการศึกษาต่างๆ ฯลฯ ในขณะที่ลลิต ชีรเวคิน(2552) ได้ตั้งคำถามที่น่าสนใจว่า “ประเด็นสำคัญที่สุดที่ยังไม่มีการตกลงกันในสังคมในขณะนี้คือ เราจะพัฒนาสังคมแบบไหนและจะพัฒนาคนชนิดใด”

แนวโน้มการศึกษาไทย

แผนการศึกษาแห่งชาติ ฉบับปรับปรุง (พ.ศ.2552-2559) นำเสนอการจัดทำแผนการศึกษาแห่งชาติ ยึดหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงยึดทางสายกลางอยู่บนพื้นฐานของความสมดุลพอดี รู้จักพอประมาณอย่างมีเหตุผลมีความรอบรู้เท่าทันโลกเพื่อมุ่งให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืนและความอยู่ดีมีสุขของคนไทยเกิดการบูรณาการแบบองค์รวมที่ยึด คน เป็นศูนย์กลางของการพัฒนาอย่างมีดุลยภาพทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง สิ่งแวดล้อม เป็นแผนที่บูรณาการศาสนา วัฒนธรรมและกีฬา กับการศึกษาทุกระดับ รวมทั้งเชื่อมโยงการพัฒนาอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิตโดยมุ่งพัฒนาชีวิตให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งทางร่างกาย จิตใจ สติปัญญาความรู้และคุณธรรม มีจริยธรรม วัฒนธรรม ในการดำรงชีวิตสามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุขและพัฒนาสังคมไทยให้เป็นสังคมที่มีความเข้มแข็งมีดุลยภาพใน 3 ด้าน คือ เป็นสังคมคุณภาพ สังคมแห่งภูมิปัญญาการเรียนรู้และสังคมสมานฉันท์เอื้ออาทรต่อกัน นอกจากนี้ เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ทั้ง 3 ประการดังกล่าว ประกอบกับการคำนึงถึงทิศทางการพัฒนาประเทศในอนาคตที่เน้นการให้ความรู้เป็นฐานของการพัฒนา ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม ประชากรสิ่งแวดล้อม วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี จึงได้กำหนดแนวนโยบายในแต่ละวัตถุประสงค์การพัฒนาคอนอย่างรอบด้านและสมดุล เพื่อเป็นฐานหลักของการพัฒนาแนวนโยบายได้แก่การพัฒนาคุณภาพการศึกษาและการเรียนรู้ในทุกระดับและประเภท การศึกษาปลูกฝังและเสริมสร้างให้ผู้เรียนมีศีลธรรม คุณธรรม จริยธรรม มีจิตสำนึกและมีความภูมิใจในความเป็นไทย มีระเบียบ วินัย ยึดมั่นในการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขเพิ่มโอกาสทางการศึกษาให้แก่ประชาชนทุกคน โดยเฉพาะผู้ด้อยโอกาสผู้พิการหรือทุพพลภาพ ผู้ที่ยากจน และผู้ที่อยู่ในท้องถิ่นห่างไกลทุรกันดารส่วน วัตถุประสงค์ การพัฒนาสภาพแวดล้อมของสังคม จะนำเทคโนโลยีสารสนเทศมาใช้ในการพัฒนาคุณภาพเพิ่มโอกาสทางการ ศึกษา เพิ่มประสิทธิภาพการบริหารจัดการ โดยเร่งรัดกระจายอำนาจการ

บริหารและจัดการศึกษาไปสู่สถานศึกษา เขตพื้นที่การศึกษาและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น โดยแผนการศึกษาแห่งชาติฉบับนี้จะให้ความสำคัญกับการปฏิรูปการศึกษาของชาติอย่างสมบูรณ์

นอกจากแผนการศึกษาแห่งชาติ (พ.ศ.2552-2559) เป็นตัวกำหนดทิศทางการศึกษาของไทยแล้ว ยังมีแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 (พ.ศ.2550-2554) ที่กล่าวถึงการพัฒนาการศึกษาไว้เป็นกรอบ โดยกำหนดยุทธศาสตร์การดำเนินงานไว้ 19 กลยุทธ์ย่อย ได้แก่การพัฒนาการศึกษาปฐมวัยพัฒนาการศึกษาขั้นพื้นฐานพัฒนาการอาชีวศึกษาพัฒนาการอุดมศึกษาพัฒนาการจัดการการศึกษานอกระบบนอกโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยส่งเสริมการจัดการศึกษาเฉพาะทางพัฒนาการศึกษาเอกชนส่งเสริมการจัดการศึกษาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นพัฒนาการจัดการศึกษาในจังหวัดชายแดนภาคใต้พัฒนาการจัดการศึกษาในพื้นที่ประสบภาวะวิกฤตและภัยพิบัติผลิตและพัฒนาครู ศึกษานิเทศก์และบุคลากรทางการศึกษาให้เป็นครูที่ดี ครูเก่งและครูคุณธรรมพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมและวัฒนธรรมการดำรงชีวิตในบริบทของสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืนเพิ่มประสิทธิภาพการบริหารจัดการการจัดสรรและระดมทรัพยากรเพื่อการศึกษาพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเพื่อการพัฒนาประเทศ และเพิ่มศักยภาพการแข่งขันกับนานาประเทศพัฒนาเทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อการศึกษาพัฒนาการศึกษาเพื่อส่งเสริมระบบทรัพย์สินทางปัญญาส่งเสริมสนับสนุนการวิจัยและการพัฒนาการศึกษาพัฒนาความร่วมมือระหว่างประเทศ และพัฒนากฎหมายการศึกษาส่วนแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11 (พ.ศ.2555-2559) ได้กำหนดยุทธศาสตร์เพื่อพัฒนาคนสู่สังคมแห่งการเรียนรู้ที่ยั่งยืน โดยมีประเด็นที่สำคัญ 5 ประเด็น คือ การปรับโครงสร้างและการกระจายตัวประชากรให้เหมาะสมกับทรัพยากรที่มีอยู่ในพื้นที่ การพัฒนาคุณภาพคนไทยให้มีภูมิคุ้มกันต่อการเปลี่ยนแปลง การส่งเสริมการลดปัจจัยเสี่ยงด้านสุขภาพอย่างเป็นองค์รวม การส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตและการเสริมสร้างความเข้มแข็งของสถาบันทางสังคม

อนันท์ งามสะอาด (2553) ได้วิเคราะห์รายงานการวิจัยเรื่องภาพการศึกษาไทยในอนาคตของนายชงทองจันทรางศุเลขาธิการสภาการศึกษาว่าสภาพปัจจุบันและแนวโน้มของบริบทโลกที่ส่งผลต่อการศึกษาในอนาคต 10-20 ปีข้างหน้าคือด้านสังคมโลกที่เป็นสังคมของการแข่งขันสังคมสิทธิมนุษยชนและสังคมพอเพียงสังคมไทยต้องหันมาให้ความสำคัญเรื่องของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงอย่างจริงจังเพิ่มมากขึ้นเพื่อเป็นภูมิคุ้มกันทางชีวิตและสังคม เศรษฐกิจในอนาคตจะเป็นเศรษฐกิจที่มีการแข่งขันกันอย่างรุนแรงและมีความระมัดระวังมากขึ้นสถานการณ์ด้านสิ่งแวดล้อมและพลังงานทั่วโลก กำลังอยู่ในภาวะวิกฤตทิศทางของวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีในทศวรรษใหม่จะเชื่อมโยงกันมากขึ้นแต่ละสาขาจะแตกแขนงในเชิงลึกมากขึ้นเพื่อสร้างความรู้ใหม่การเมืองการปกครองประเทศต่างๆจะปกป้องผลประโยชน์ประเทศของตนมากขึ้นเพิ่มความสำคัญกับสิทธิ

เสรีภาพสิทธิมนุษยชนการปกครองที่คำนึงถึงการกระจายอำนาจและการมีส่วนร่วมของประชาชน ในระบอบประชาธิปไตยโครงสร้างประชากรวัยเรียนจะลดลงถึงร้อยละ 25 ในอีก 15 ปีข้างหน้า และมีแนวโน้มผู้สูงอายุมากขึ้นจึงเห็นได้ว่าการศึกษาในอนาคตของไทยจะส่งผลให้กระแสดูแลให้ความสำคัญต่อการศึกษาและการเรียนรู้ตลอดชีวิตมากขึ้นทำให้ไทยตื่นตัวปรับตัวรองรับการพัฒนา และสร้างความสามารถในการแข่งขันความเจริญก้าวหน้าทางด้านวิทยาศาสตร์เทคโนโลยีและนวัตกรรมจะเป็นช่องทางให้เกิดการเรียนรู้มากขึ้นที่สำคัญการที่ประชากรในวัยเรียนลดลงจะทำให้รัฐมีโอกาสเพิ่มงบประมาณเพื่อการศึกษามากขึ้นในขณะเดียวกัน “เยาวชน” ซึ่งหมายถึงคนในวัยหนุ่มสาวที่มีอายุระหว่าง 15-25 ปีจะมีบทบาทสำคัญในการขับเคลื่อนสังคมไทยไปสู่โลกของการแข่งขันการให้ความสำคัญกับบทบาทของผู้นำเยาวชนยุคใหม่โดยเน้นการพัฒนาผู้เรียนแบบองค์รวมจึงเป็นเรื่องที่สถานศึกษาควรให้ความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง

สถานศึกษาในอนาคตนั้นจะต้องเพิ่มความเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้อย่างแท้จริงต้องสามารถรับรู้เข้าใจและตีความต่อสัญญาณบอกเหตุใดๆที่จะเข้ามาจากสิ่งแวดล้อมภายนอกได้อย่างแม่นยำและถูกต้องมีความยืดหยุ่นและสามารถสนองตอบต่อสัญญาณบอกเหตุดังกล่าวด้วยวิธีการต่างๆ ได้ดีเช่นปรับตัวด้าน โครงสร้างปรับหลักสูตรปรับกระบวนการเรียนการสอนปรับกระบวนการบริหารจัดการใหม่ที่มีความสอดคล้องเหมาะสมเป็นต้นและสามารถที่จะมีอิทธิพลทั้งเชิงรุกและเชิงรับต่อสังคมโดยเฉพาะต่อแนวคิดและค่านิยมที่ได้รับผลกระทบจากภาวะโลกาภิวัตน์

โครงสร้างองค์กรแบบเดิมของโรงเรียนที่มุ่งเน้นการบังคับบัญชาซึ่งเป็นแบบพีรามิดนั้น จำเป็นต้องเปลี่ยนไปเป็นโครงสร้างที่ก่อให้เกิดความร่วมมือและมีความยืดหยุ่นคล่องตัวมากขึ้นซึ่งน่าจะเป็น โครงสร้างแบบแนวนอนมากกว่าและยิ่งถ้าโรงเรียนต้องการปรับตัวเพื่อความอยู่รอดได้ดีในอนาคตด้วยแล้วก็จำเป็นที่จะต้องสลายพรมแดนระหว่างหน่วยงานย่อยต่าง ๆ ภายในให้เหลือน้อยที่สุด ต้องลดการควบคุม แต่เพิ่มการประสานสัมพันธ์ให้มากขึ้นยืดความยืดหยุ่นคล่องตัว เพื่อให้เกิดการบริหารที่มุ่งเป้าหมายของงานมากกว่าเพื่อการบริหารระเบียบกฎเกณฑ์แบบราชการ ซึ่งเป็นระบบที่ตั้งตัวที่ไม่เหมาะสมอย่างยิ่งกับการบริหารจัดการสถาบันทางวิชาการเช่นโรงเรียน ผู้บริหารต้องมีภาวะผู้นำที่ดีโดยต้องปรับเปลี่ยนบทบาทจากการเป็นผู้ควบคุมงาน หรือผู้คุมกฎ ไปสู่บทบาทใหม่ในฐานะผู้สนับสนุนหรือผู้เอื้ออำนวย ด้านสารสนเทศมากขึ้นเป็นผู้นำการพัฒนา ศักยภาพของครูและเป็นผู้ใช้วิธีการกระจายอำนาจการตัดสินใจให้แก่ผู้ร่วมงาน ด้วยเหตุนี้แนวคิด เดิมที่ถือว่าการบริหารหน่วยงานจะต้องขึ้นอยู่กับ การตัดสินใจโดยผู้นำเพียงคนเดียวเท่านั้น จำเป็นต้องปรับเปลี่ยนมาเป็นการกระจายภาวะผู้นำให้แก่ผู้ร่วมงานในระดับต่างๆ ได้มีโอกาสเป็น ผู้นำที่ได้รับการมอบอำนาจความรับผิดชอบการตัดสินใจในขอบเขตงานของตนได้ด้วยตนเองมากขึ้น (สุเทพ พงศ์ศรีวัฒน์, 2551)

โรงเรียนต้องปรับกลยุทธ์การบริหารจัดการโดยยึดหลักการให้เกิดความเชื่อมโยงระหว่างกันเช่นความเชื่อมโยงการทำงานของครูแต่ละคนให้กลายเป็นทีมความเชื่อมโยงระหว่างทีมงานกับทีมงานระหว่างแผนงานกับแผนงานและระหว่างโรงเรียนกับชุมชนภายนอกเป็นต้น โรงเรียนต้องสร้างเครือข่ายพันธมิตรกับสถานศึกษาอื่นตลอดจนกับหน่วยงานอื่นทั้งภาครัฐและเอกชนเพื่อประโยชน์ของความร่วมมือการใช้ทรัพยากรร่วมและการเพิ่มความแข็งแกร่งทางวิชาการการสร้างผลผลิตที่ตรงกับความต้องการของผู้ใช้รวมทั้งช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการบริหารจัดการโรงเรียนมากยิ่งขึ้นกิจกรรมที่สำคัญที่สุดที่เครือข่ายทุกเครือข่ายทำร่วมกัน คือ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้แลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร ประสบการณ์ แล้วพัฒนาไปสู่การวางแผนร่วมกัน ดำเนินกิจกรรมร่วมกัน หลีกเลี่ยงความซ้ำซ้อน เป็นผลให้การทำงานมีประสิทธิภาพมากขึ้น (เสรี พงศ์พิศ, 2548 และสุเทพ พงศ์ศิริวัฒน์, 2551)

หน่วยงานบริหารการศึกษากลางยังมีแนวโน้มที่จะรวมศูนย์และเข้มงวดในการกำหนดเรื่องที่สำคัญต่างๆอีกต่อไปเช่นการกำหนดเป้าหมายนโยบาย จุดเน้นหลักสูตรมาตรฐานและเรื่องธรรมาภิบาลเป็นต้น ขณะที่กระแสเรียกร้องของผู้มีส่วนได้เสียกับโรงเรียนเช่นผู้ปกครองและชุมชนที่ต้องการเข้าไปมีบทบาทต่อการดำเนินงานและการจัดการศึกษาจะทวีมากขึ้นในอนาคตการบริหารในระดับโรงเรียนจะได้รับการกระจายอำนาจในเรื่องที่สำคัญเพิ่มมากขึ้นตามลำดับเช่นอำนาจเบ็ดเสร็จในการบริหารภายใน ความรับผิดชอบ การดำเนินงานภายในขอบเขตของโรงเรียนและเน้นการบริหารเพื่อให้เกิดธรรมาภิบาลเป็นต้นเพื่อให้เกิดความสมดุลในการบริหารการศึกษา จึงมีทั้งส่วนของการรวมอำนาจและการกระจายอำนาจ ทำให้ไม่เข้มงวดจนเกินไป จนไม่สามารถเปลี่ยนแปลง พัฒนาด้วยตนเองได้ ไม่หละหลวมจนขาดวินัยและประสิทธิภาพในการทำงานของหน่วยงาน (พยุงค์ศักดิ์ จันทรสุนทร, 2545)

กระแสกดดันของสังคมต่อโรงเรียนจะเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องเพราะสังคมต้องการได้คุณภาพของการศึกษาและบริการต่างๆของโรงเรียนที่สามารถเป็นหลักประกันต่อผลสำเร็จในอนาคตของบุตรหลานของตนได้ผู้ปกครองจะทวีความวิตกกังวลในการเลือกโรงเรียนที่มีคุณภาพให้กับลูกหลานตนเองส่งผลให้รัฐและชุมชนต้องหันมาร่วมมือกันเพื่อยกมาตรฐานด้านคุณภาพโรงเรียนต่างๆ ให้มีความใกล้เคียงทัดเทียมกันยิ่งขึ้นไม่ว่าจะเป็นโรงเรียนในเมืองหรือในชนบทก็ตาม

กระแสโลกาภิวัตน์ทำให้การเรียนรู้ของมนุษย์เกิดขึ้นได้ตลอดเวลาในรูปแบบที่เรียกว่าการเรียนรู้แบบไร้พรมแดนหรือการเรียนรู้แบบเสมือน (virtual learning) โดยไม่จำกัดเวลาและสถานที่ซึ่งอาจเป็นที่บ้านที่ทำงานศูนย์การค้ารวมทั้งที่โรงเรียนเองก็ได้เกิดเป็นสังคมข้อมูลข่าวสารมีแหล่งความรู้ที่มีขนาดใหญ่มีข้อมูลสารสนเทศที่ทันสมัยให้เลือกได้ตามที่ต้องการอย่างหลากหลายมากมายและมีความน่าสนใจตลอดจนทุกคนสามารถเข้าถึงองค์ความรู้และสารสนเทศเหล่านั้นได้

ดีกว่าการเรียนแบบเดิมในห้องเรียนจนเกิดเป็นสังคมแห่งความรู้ บนฐานข้อมูลที่เชื่อมโยงถึงกันได้ ปรากฏการณ์ดังกล่าวจะบีบบังคับให้ครูต้องพัฒนาตนเองเพื่อให้สามารถทำหน้าที่ภายใต้ สถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปได้อย่างมีประสิทธิภาพ โรงเรียนจะต้องแสดงบทบาทการเป็นสถาบันที่ สำคัญของสังคมแห่งความรู้โดยต้องใช้เทคโนโลยีก้าวหน้าขั้นสูงเป็นเครื่องมือดำเนินการ ไปสู่ ความสำเร็จดังกล่าวตลอดจนใช้เพื่อการพัฒนาศักยภาพการเรียนรู้ของนักเรียนให้ได้ตามความ คาดหวังของสังคม คนที่อยู่ในสังคมโลกาภิวัตน์ จึงต้องเรียนรู้อยู่ตลอดเวลา ส่งผลให้เกิดเป็นสังคม แห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต (บุรุษย์ ศิริมหาสาร, 2545, หน้า 55-56)

หลักสูตรหรือความรู้ที่สอนในโรงเรียนจะต้องสอดคล้องกับความเป็นจริงในสถาน ประกอบการหรือที่ทำงาน โดยคำนึงถึง วิถีชีวิต อาชีพ วัฒนธรรม สภาพแวดล้อมและทรัพยากรของ ชุมชน ทั้ง โรงเรียนและชุมชนจะต้องร่วมมือกันจัดการเรียนรู้ให้กับผู้เรียนมิฉะนั้นสิ่งที่เรียนที่สอน อยู่ในโรงเรียนนับวันจะล้าสมัยห่างไกลจากความเป็นจริงยิ่งขึ้นจนไม่สามารถสร้างผลผลิตจาก การศึกษาให้สอดคล้องตรงตามความต้องการของผู้ใช้ผลผลิตของโรงเรียนได้ซึ่งเป็นความสูญเสีย สำคัญทางการศึกษาอย่างหนึ่งหน้าที่สำคัญของการศึกษาขั้นพื้นฐานไม่สามารถจำกัดเพียงแค่การให้ สาระความรู้ที่จำเป็นแก่ผู้เรียนเท่านั้นแต่สิ่งที่จำเป็นและขาดไม่ได้ก็คือการทำให้ผู้เรียนมีทักษะชีวิต ที่สอดคล้องกับการดำรงชีวิตในโลกสมัยใหม่ได้อย่างชาญฉลาดและอย่างมีความสุขการเรียนรู้เท่าทัน โลกการรู้จักทางเลือกการรู้จักแก้ปัญหาการได้รับการพัฒนาทักษะและนิสัยใฝ่รู้ใฝ่เรียนอย่างไม่ยอม จบสิ้นรวมทั้งการมีทักษะความสามารถในการลบล้างความรู้ความคิดที่ล้าสมัยออกไปแล้วเติมเต็ม ด้วยสิ่งใหม่ที่ทันสมัยกว่าทดแทนให้ตนเอง จะเป็นการสร้างศักยภาพให้ผู้เรียนสามารถเผชิญกับ ปัญหาในอนาคตได้ (อมรา เล็กเริงสินธุ์, 2549)

สังคมเอง ก็คาดหวังครูให้มีความเป็นครุมีอาชีพมากยิ่งขึ้นโดยมุ่งเน้นให้ครูมีความเป็นนัก จัดการการเรียนรู้อีพื่อที่มีเจตคติแห่งความเป็นครูสูงมีความรู้ความสามารถและทักษะในการ ปฏิบัติวิชาชีพที่ทันสมัยอยู่ในระดับสูงดังนั้นการปฏิบัติงานของครูในทุกเรื่องและในทุกบริบท จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องร่วมมือทำกันเป็นทีมเสมือนคณะแพทย์ที่ทำการผ่าตัดคนไข้ด้วยเหตุนี้ครูจึง ต้องได้รับการพัฒนาด้านการทำงานแบบที่รวมทั้งพัฒนาความฉลาดรู้ทางอารมณ์ (EQ) อีกด้วย

โรงเรียนจะต้องสร้างและมีวัฒนธรรมการทำงานที่ส่งเสริมให้เกิดความร่วมมือร่วมใจ มากกว่าการเน้นเรื่องการแข่งขันในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ทุกด้านของนักเรียนครูและบุคลากร ทุกฝ่ายในโรงเรียนตลอดจนชุมชนภายนอกเพราะความร่วมมือร่วมใจกันจะก่อให้เกิดความมีพลัง เพิ่มที่มากกว่าปกติซึ่งทำให้งานสำเร็จได้งายรวดเร็วยิ่งขึ้นและได้ปริมาณงานออกมามากขึ้นกว่าเดิม ที่สำคัญคือจะช่วยเสริมสร้างบรรยากาศของการมีสามัคคีธรรมให้เกิดขึ้นในที่ทำงาน

ไพบูลย์ วัฒนศิริธรรม (2549) กล่าวว่า “อนาคตการศึกษาไทยนั้นจะต้องมองที่รัฐบาลว่าจะมีนโยบาย ยุทธศาสตร์ ที่จะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างไร”

จุดที่จะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงได้คือรัฐ เพราะเป็นหน่วยงานที่สำคัญในการพัฒนาประเทศ รัฐต้องมีนโยบายรวมถึงยุทธศาสตร์ที่ดีและต้องรวมพลังกับคนอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง ตัวครูและบุคลากรส่วนต่างๆ ล้วนเป็นพลังที่จะต้องพูดคุยและต่อรองกับรัฐบาล นอกจากนี้ก็มีผู้ประกอบการเอกชน ซึ่งควรมีบทบาทสำคัญที่ต้องแสดงออกถึงความต้องการองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นก็เช่นกัน มีส่วนในการเข้ามาช่วย และหลายๆฝ่ายต้องประสานเชื่อมโยงแลกเปลี่ยน เรียนรู้ที่จะนำไปสู่การพัฒนาให้เกิดขึ้นสิ่งที่จะออกมาคือการกระทำน่าจะไปในทางที่ดีขึ้น กระทรวงศึกษาธิการนั้นมีคนเก่งมีความสามารถจำนวนมากไม่น้อยแต่เป็นที่แปลกใจแก่บุคคลทั่วไปที่ไม่สามารถจัดการเรื่องการศึกษาให้ดีขึ้นได้หรือจะเป็นเพราะฝ่ายการเมือง ผู้ที่มีอำนาจยังทำหน้าที่ไม่ดีพอก็ต้องแสดงความรับผิดชอบเพราะประชาชนให้มาทำหน้าที่แล้วต้องทำให้ดีหรือจะเป็นข้าราชการที่ไม่ยอมเปลี่ยนแปลงแต่ทั้งนี้ต้องมีการเกื้อกูลและถ่วงดุลกันด้วยการเมืองต้องทำหน้าที่ให้ดีขึ้นและทำให้ได้ผลถือเป็นหน้าที่และภารกิจที่สังคมคาดหวัง

ส.ศิริรักษ์ (2543) ได้กล่าวถึงการศึกษาของไทยในอดีต ปัจจุบันและอนาคตไว้อย่างน่าสนใจ พอสรุปได้ใจความว่า การศึกษามีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาตนเองทั้งร่างกายและจิตใจ แต่เรากลับมาใช้เพื่อวัตถุประสงค์เพื่อการเสาะแสวงหาผลประโยชน์ ทำให้ความเจริญอยู่ในวงแคบและยกตัวเองว่าเป็นบุคคลชั้นสูง